

Jurnal Pembangunan Sosial Jilid 13 (Jun) 2010: 131-141

Nota Penyelidikan/Research Notes
Penyertaan Agama Warga Tua Rumah Seri Kenangan
Malaysia

ZAINAB ISMAIL
WAN IBRAHIM WAN AHMAD
SITI RUGAYAH TIBEK
IDERIS ENDOT
FARIZA MD. SHAM

Permasalahan

Kajian lepas menunjukkan penyertaan warga tua dalam aktiviti agama boleh mengurangkan aspek negatif yang banyak dalam kehidupan mereka, seperti kemurungan (Kennedy, Howard, Cynthia & Jiming, 1996), atau meningkatkan kepuasan hidup (Quadagno, 1999), memberikan makna dalam kehidupan (Elmi Baharuddin, 2008), dan kebanyakan warga tua menganggap agama penting dalam kehidupan (Wan Ibrahim Wan Ahmad, 2008). Kajian-kajian ini, kecuali kajian Elmi Baharuddin, dilakukan ke atas warga tua dalam komuniti, bukan warga tua yang tinggal di Rumah Seri Kenangan. Banyak persoalan boleh ditimbulkan tentang penyertaan warga tua yang tinggal di Rumah Seri Kenangan dalam aktiviti agama. Tidak ada jawapan yang jelas yang boleh diutarakan tentangnya.

Maklumat dalam nota penyelidikan ini diambil daripada hasil awal projek penyelidikan dengan Kod Projek: UKM-PP-04-FRGS0005-2006/04, bertajuk “Penyertaan Agama, Konsep Kendiri dan Keperluan Kaunseling Warga Tua Rumah Seri Kenangan di Malaysia”. Kajian tersebut bertujuan menganalisis penyertaan warga tua dalam amalan agama, mengenal pasti konsep kendiri warga tua dan mengenal pasti indikator yang menunjukkan warga tua memerlukan perkhidmatan kaunseling di Rumah Seri Kenangan.

Tumpuan penyelidikan itu adalah ke atas warga tua yang tinggal di Rumah Seri Kenangan (RSK). Warga tua ialah individu yang berumur 60 tahun dan ke atas. Pengertian ini berasaskan resolusi Perhimpunan Dunia Bangsa-Bangsa Bersatu *World Assembly on Aging* yang pertama tentang penuaan yang diadakan di Vienna pada tahun 1982. Dalam perhimpunan tersebut, umur “60 tahun dan lebih” digunakan sebagai had umur dalam menentukan trend penuaan, walaupun kebanyakan negara maju menggunakan had umur 65 tahun dan lebih dalam menentukan trend penuaan mereka.

Berdasarkan data yang diperoleh daripada pelbagai bancian penduduk, jumlah dan peratusan warga tua di Malaysia semakin bertambah walaupun sehingga ke hari ini jumlah penduduk berumur 60 atau 65 tahun dan lebih di Malaysia masih lagi kecil berbanding negara Barat. Pada tahun 1970, jumlah penduduk yang berumur 60 tahun dan ke atas di Malaysia ialah kira-kira 539,118 orang. Pada tahun 1980, jumlah tersebut meningkat kepada 745,152 orang dan meningkat lagi kepada 1,032,310 (1991), 1,194,000 (1995), 1,450,000 (2000) dan 1,705,000 (2005). Dalam konteks penduduk berumur 65 tahun dan ke atas, pada tahun 1970, Malaysia mempunyai sebanyak 316,852 orang warga tua. Pada tahun 1980 jumlah tersebut meningkat kepada 475,407 orang dan meningkat lagi kepada 657,401 (1991), 788,000 (1995), 919,000 (2000) dan 1,133,000 (2005).

Dari segi peratusnya, jumlah penduduk berumur 60 tahun dan ke atas ini, meningkat daripada 5.2 peratus pada tahun 1970 kepada 5.7 peratus pada tahun 1980. Pada tahun 1991 jumlah ini meningkat kepada 5.9 peratus, menjadi 6.0 peratus pada tahun 1995, 6.6 peratus pada tahun 2000, dan dijangka meningkat kepada 7.2 peratus pada tahun 2005 (Wan Ibrahim, 2000; Wan Ibrahim et al., 2003; Wan Ibrahim, 2007). Dalam konteks penduduk berumur 65 tahun dan ke atas pula, pada tahun 1970 jumlah warga tua ini berjumlah 3.1 peratus, meningkat kepada 3.6 peratus (1980), 3.7 peratus (1991), 3.9 peratus (1995), 4.2 peratus (2000) dan dijangka meningkat kepada 4.8 peratus pada tahun 2005 (Wan Ibrahim et al., 2003). PBB (1991), menganggarkan Malaysia akan mempunyai 3,216,000 (11.3%) penduduk 60 tahun dan ke atas serta 2,079,000 (7.3%) penduduk 65 tahun dan ke atas pada tahun 2020.

Definisi terhadap warga tua mempunyai perkaitan dengan umur kronologi dan perkembangan biologi seseorang individu. Berasaskan Kalish (1982), Atchley (1988) serta Hooyman dan Kiyak (1988), dapat disimpulkan enam kriteria yang boleh digunakan untuk mendefinisikan warga tua, iaitu (1) penuaan secara kronologi, (2) penuaan secara biologi (fizikal), (3) penuaan berdasarkan peringkat kehidupan, (4) penuaan secara psikologi, (5) penuaan secara sosial dan (6) penuaan secara kemampuan fungsional.

Berasaskan pendekatan kronologi, seseorang dikatakan tua apabila mencapai umur 60 atau 65 tahun. Melalui pendekatan biologi, warga tua didefinisikan berdasarkan perubahan fizikal pada diri, seperti perubahan bentuk tubuh badan, perubahan raut muka, warna rambut, pendengaran atau penglihatan. Berdasarkan peringkat kehidupan, individu akan melalui empat peringkat, iaitu kanak-kanak, remaja, dewasa dan zaman tua dalam proses perkembangannya. Melalui pendekatan psikologi, seseorang mula dikatakan tua apabila terjadi perubahan dalam sistem deria, persepsi serta fungsi-fungsi

mental individu. Keumuran secara sosial, iaitu merujuk perubahan peranan dan hubungan individu dalam struktur sosialnya dan seseorang boleh dikatakan tua apabila telah mencapai umur persaraan, sudah tidak lagi bekerja, atau sudah menjadi datuk atau nenek. Dari perspektif kemampuan fungsional, seseorang yang pelupa atau kurang pendengaran umpamanya, selalu dikaitkan dengan umur tua.

Daripada enam pendekatan ini, pendekatan yang meluas dan mudah digunakan sebagai ukuran menentukan warga tua ialah umur kronologi. Negara maju umumnya menggunakan umur 65 tahun sebagai ukuran warga tua, sedangkan di negara membangun had umur 60 tahun lebih banyak digunakan. Perbezaan ini pada dasarnya berkaitan had umur bersara pekerja dalam sektor awam. Di negara maju oleh kerana jangkaan hayat penduduk lebih panjang, maka had umur bersara bagi pekerja dalam sektor awam mereka lebih tinggi, iaitu 60 tahun atau 65 tahun. Di negara membangun termasuk ASEAN, oleh kerana had umur bersara yang rendah, iaitu antara 55–58 tahun, maka had umur 60 tahun digunakan oleh kebanyakan negara di ASEAN sebagai ukuran warga tua.

Quadagno (1999) menyatakan kebanyakan warga tua mempercayai agama memberi makna dalam kehidupan mereka. Agama dapat membantu mereka menghadapi penderitaan, kerugian dan pengetahuan tentang kematian. Menurut Quadagno lagi, satu kajian telah dilakukan ke atas *Mexican Americans* yang berusia antara 65 hingga 80 tahun. Beliau mendapati mereka yang sering menghadiri aktiviti keagamaan mempunyai kepuasan hidup yang lebih tinggi dan tingkat depresi yang lebih rendah berbanding mereka yang tidak menghadiri aktiviti keagamaan. Kennedy et al. (1996) juga mendapati warga tua Catholics dan Yahudi yang menghadiri upacara keagamaan secara teratur mengalami tingkat depresi yang lebih rendah. Elmi Baharuddin (2008) dalam kajiannya juga menyatakan warga tua mempercayai agama memberi makna dalam kehidupan mereka. Ini bererti agama adalah suatu yang penting dalam kehidupan manusia. Wan Ibrahim Wan Ahmad (2008) melalui hasil kajiannya ke atas penyertaan agama warga tua di Kuala Terengganu mendapati warga tua di situ mengakui agama ialah penting dalam kehidupan mereka, dan sebahagian besar ada melibatkan diri dalam aktiviti keagamaan. Untuk mengenal pasti tahap penyertaan agama warga tua di kawasan kajiannya itu, Wan Ibrahim mengajukan dua pertanyaan, iaitu pandangan warga tua tentang penyertaan dalam aktiviti keagamaan mereka akhir-akhir ini, serta pandangan warga tua ini tentang tahap kepatuhan agama mereka akhir-akhir ini. Tentang pertanyaan pertama hampir separuh warga tua berpuas hati dengan tahap penyertaan agama mereka. Jumlah warga tua yang tidak dan kurang berpuas hati adalah kecil. Berkaitan pandangan warga tua sendiri tentang tahap kepatuhan mereka

kepada agama, juga didapati kira-kira separuh mengakui mereka patuh kepada agama.

Objektif Kajian

Secara umumnya nota penyelidikan ini bertujuan memaparkan sebahagian hasil analisis penyelidikan asal warga tua di RSK (Projek: UKM-PP-04-FRGS0005-2006/04). Secara khusus, kajian ini dilakukan untuk mencapai objektif berikut:

- (i) Mengetahui latar belakang sosio demografi warga tua di RSK.
- (ii) Mengetahui pengalaman kerja dan jenis pekerjaan sebelum memasuki RSK.
- (iii) Mengetahui penyertaan warga tua di RSK dalam amalan agama.

Metodologi Kajian

Reka Bentuk

Reka bentuk kajian yang dipilih ialah kajian tinjauan untuk membolehkan sejumlah besar warga tua yang tinggal di Rumah Seri Kenangan (RSK) di seluruh Malaysia terlibat dalam kajian ini. Soal selidik digunakan sebagai kaedah pengumpulan data. Tujuh buah RSK di Malaysia telah dipilih secara *purposive* mengikut empat kategori zon iaitu zon utara, zon tengah, zon timur dan zon selatan. Terdapat sembilan buah RSK di Malaysia, namun hanya tujuh buah RSK yang dipilih iaitu:

- (i) Rumah Seri Kenangan Kangar, Perlis – zon utara
- (ii) Rumah Seri Kenangan Bedong, Kedah – zon utara
- (iii) Rumah Seri Kenangan Taiping, Perak – zon tengah
- (iv) Rumah Seri Kenangan Kamunting, Perak – zon tengah
- (v) Rumah Seri Kenangan Taman Kemumin, Kelantan – zon timur
- (vi) Rumah Seri Kenangan Seremban, Negeri Sembilan – zon selatan
- (vii) Rumah Seri Kenangan Johor Bahru, Johor – zon selatan

Pemilihan Sampel

Sebanyak 203 orang penghuni warga tua di Rumah Seri Kenangan dipilih sebagai sampel. Mereka ini dipilih secara *convenience* dari setiap Rumah Seri Kenangan, iaitu Rumah Seri Kenangan Kangar (20 orang), Rumah Seri Kenangan Bedong (48 orang), Rumah Seri Kenangan Taiping (28 orang), Rumah Seri Kenangan Ulu Kinta (22 orang), Rumah Seri Kenangan Seremban

(20 orang), Rumah Seri Kenangan Taman Kemumin (39 orang), dan Rumah Seri Kenangan Johor Bahru (26 orang).

Pengumpulan dan Analisis Data

Data dikumpulkan melalui empat teknik, iaitu analisis dokumen, soal selidik, temu bual tidak berstruktur dan perbincangan kumpulan fokus. Analisis dokumen digunakan untuk mengumpul data sekunder. Soal selidik pula digunakan untuk mengumpul data primer (kuantitatif). Soal selidik ini telah mengandungi 20 item bagi meneroka tahap penyertaan warga tua dalam aktiviti agama. Kesemua item diukur dengan menggunakan Skala Likert 5 mata dengan nilai kebolehpercayaan instrumen (*alpha cronbach*) ialah 0.931.

Temu bual tidak berstruktur dilakukan untuk mengumpul data berkaitan persepsi warga tua terhadap aktiviti agama. Tujuh orang informan yang terdiri daripada pegawai tadbir di setiap RSK juga dipilih sebagai informan. Perbincangan kumpulan fokus juga dilakukan untuk mengumpul data berkaitan persepsi dan perasaan warga tua terhadap aktiviti agama, diri sendiri, hubungan mereka dengan anak-anak dan ahli keluarga serta masalah harian yang dialami. Seramai lima orang warga tua dari Rumah Seri Kenangan Taiping, Perak, lima orang warga tua dari Rumah Seri Kenangan Kamunting, Perak dan lima orang warga tua dari Rumah Seri Kenangan Kangar, Perlis dipilih sebagai peserta kajian untuk perbincangan kumpulan fokus. Data dianalisis secara deskriptif.

Hasil Kajian Dan Perbincangan

Demografi Warga Tua

Warga tua yang tinggal di RSK mempunyai latar belakang yang berbeza-beza. Untuk menganalisis perbezaan ini, aspek jantina, umur, negeri asal, taraf pendidikan dan pendidikan agama, serta kunjungan anak dan saudara mara dianalisis. Analisis menunjukkan ada antara mereka yang baru seminggu menetap di RSK dan ada juga telah menetap melebihi 11 tahun. Seramai 165 telah menetap di RSK sehingga enam tahun lalu. Warga tua yang lain telah menetap di RSK selama tujuh tahun dan lebih, malah ada 21 orang daripada mereka telah menetap di RSK selama 11 tahun dan lebih.

(a) Jantina dan Umur

Kajian ini mendapati daripada 203 orang warga tua di RSK yang dipilih sebagai responden, 138 orang (68.0%) ialah lelaki dan 65 orang (32.0%) ialah perempuan. Dapatan ini menunjukkan jumlah warga tua lelaki adalah

lebih banyak berbanding warga tua perempuan. Dari segi umur, warga tua ini berumur seawal 60 tahun, sehingga mencapai usia lanjut 92 tahun. Secara purata umur warga tua yang tinggal di RSK terbahagi kepada tiga peringkat umur iaitu min = 70.33 tahun, mod = 65 tahun dan median = 69.00 tahun. Warga tua ini sebahagian besarnya berasal dari negeri Kedah (22.0%), Perak (18.7%), Kelantan (13.8%) dan Johor (12.3%). Warga tua dari negeri lain adalah kecil. Di samping warga tua Malaysia, kajian ini juga mendapati tiga orang daripada warga tua yang dipilih dalam kajian ini berasal dari negeri India (0.5%), Indonesia (0.5%) dan Pattani (0.5%).

(b) Taraf Pendidikan dan Pendidikan Agama

Kebanyakan warga tua yang tinggal di RSK mempunyai pendidikan hanya pada peringkat sekolah rendah (45.8%), dengan tidak bersekolah (44.3%). Warga tua yang berpendidikan pada peringkat Sijil Rendah Pelajaran (3.9%), Sijil Pelajaran Malaysia (3.0%), Sijil Tinggi Pelajaran Malaysia (1.0%), Diploma/ Sijil (1.5%) dan Universiti (0.5%) didapati tidak banyak menjadi penghuni RSK. Dari segi pendidikan agama, kajian mendapati hampir keseluruhan mereka (77.3%) bukan daripada aliran pendidikan agama. Daripada warga tua yang berpendidikan agama (46 orang), 21 orang pernah bersekolah di sekolah rendah agama, 19 orang pernah bersekolah di sekolah pondok, 4 sekolah menengah agama, 1 diploma/sijil dan 1 ijazah. Jadi, warga tua yang mendapat pendidikan agama secara formal adalah kecil.

(c) Kunjungan Anak-Anak, Keluarga dan Jiran Tetangga Semasa Tinggal di RSK

Sebanyak 97 orang warga tua (47.8%) menyatakan anak-anak mereka tidak pernah menziarahi mereka. Kalau ada anak yang menziarahi mereka pun hanya sebulan sekali. Bagi warga tua yang anak ada menziarahi, jumlahnya kecil, iaitu 32 orang (15.8%). Warga tua lain, iaitu 74 orang (36.5%) tidak pernah menerima sebarang kunjungan anak-anak kerana mereka tidak mempunyai anak. Begitu juga tidak ada saudara mara yang datang menziarahi mereka. Sebanyak 184 orang warga tua (90.6%) tidak pernah diziarahi sanak saudara, 17 orang (8.4%) diziarahi sebulan sekali, dua orang (1.0%) diziarahi dua minggu sekali. Seramai 191 orang warga tua (94.1%) tidak pernah diziarahi kawan-kawan. Hanya 12 orang menyatakan mereka ada menerima kunjungan kawan atau jiran.

Pengalaman Kerja dan Jenis Pekerjaan

Maklumat mendapati 40 orang warga tua melaporkan tidak pernah bekerja (19.7%). Daripada 163 warga tua yang bekerja pula, 93 orang (57%) bekerja sendiri, 47 orang (28.8%) bekerja dalam sektor swasta dan 23 orang (14.1%)

bekerja dengan kerajaan. Banyak antara warga tua ialah pekerja sendiri. Warga tua yang bekerja sebagai kakitangan kerajaan adalah kecil. Terdapat pelbagai jenis pekerjaan yang pernah dilakukan warga tua sebelum ini, antaranya ialah pemandu, penarik beca, petani, penoreh, peneroka, kontraktor, mekanik, pekerja kilang, nelayan, pengawal, pegawai, kerani, pendidik, pengarah/penerbit filem, peniaga, pembantu rumah, polis, tentera dan pelbagai kerja. Agak banyak juga yang bekerja sebagai petani, penoreh dan peneroka.

Bagi warga tua yang pernah bekerja, mereka hanya mempunyai pendapatan yang rendah, walaupun ada yang pernah mempunyai pendapatan sehingga RM4,000.00 sebulan. Hanya enam orang yang pernah memperoleh pendapatan RM1,000.00 dan ke atas; sementara warga tua yang lain memperoleh pendapatan kurang RM1,000.00 sebulan. Secara purata, pendapatan warga tua dalam sebulan sebelum tinggal di RSK ialah RM300.00 ($\text{mod}=\text{RM}300.00$ dan $\text{median}=\text{RM}300.00$). Walaupun pendapatan sebulan yang diperoleh ini di bawah paras garis kemiskinan, namun lebih separuh mereka (52.7%) menyatakan pendapatan tersebut mencukupi. Jumlah yang menyatakan tidak mencukupi dan kurang mencukupi pula kurang separuh (Jadual 1).

Jadual 1

Pandangan Warga Tua terhadap Pendapatan Bulanan

Bil.	Pandangan	Kekerapan	Peratus
1.	Tidak Mencukupi	64	31.5
2.	Kurang Mencukupi	11	5.4
3.	Tidak Pasti	10	4.9
4.	Mencukupi	107	52.7
5.	Amat Mencukupi	11	5.4
	Jumlah	203	100.0

Penyertaan Warga Tua RSK dalam Amalan Agama

Kajian menunjukkan warga tua di RSK melibatkan diri dalam pelbagai aktiviti agama (Jadual 2 dan Jadual 3). Jika dikategorikan aktiviti agama di RSK kepada dua, iaitu aktiviti agama yang wajib dan aktiviti agama yang sunat, warga tua di RSK lebih mengutamakan penyertaan mereka dalam aktiviti agama yang wajib berbanding aktiviti agama yang sunat. Namun begitu, terdapat juga aktiviti agama yang sunat yang sangat disukai oleh warga tua di RSK. Aktiviti agama tersebut ialah berdoa dan berzikir kepada Allah SWT. Fenomena ini berlaku disebabkan oleh keadaan warga tua itu sendiri yang mempunyai pelbagai kekurangan terutamanya dari segi fizikal.

(a) Aktiviti Agama Wajib

Aktiviti agama yang wajib yang paling tinggi disertai warga tua ialah berpuasa sebulan dalam bulan Ramadan (85.2%) dan menunaikan solat lima waktu dengan baik (77.3%). Mengeluarkan zakat fitrah yang wajib bagi setiap individu tidak mendapat penyertaan warga tua (32.0%). Keadaan ini berlaku kerana mereka tidak mempunyai kemampuan dari segi kewangan. Secara umumnya warga tua di RSK lebih banyak melakukan ibadah puasa sebulan dalam bulan Ramadan dan solat fardu lima waktu (Jadual 2).

Jadual 2

Taburan Penyertaan Warga Tua dalam Aktiviti Agama yang Wajib

Bil.	Aktiviti Agama Yang Wajib	Jumlah	%	Min	Sisihan Piawai
1.	Menunaikan solat lima waktu dengan baik	157	77.3	4.00	1.307
2.	Dapat menunaikan puasa 30 hari di bulan Ramadan	173	85.2	4.32	1.090
3.	Dapat mengeluarkan zakat fitrah yang telah diwajibkan	65	32.0	2.46	1.596

(b) Aktiviti Agama Sunat

Aktiviti agama sunat ialah aktiviti yang jika dilakukan mendapat pahala dan jika ditinggalkan tidak mendapat apa-apa pahala. Taburannya ditunjukkan melalui Jadual 3.

Jadual 3

Taburan Penyertaan Warga Tua dalam Aktiviti Agama yang Sunat

Bil.	Penyertaan dalam Aktiviti Sunat	Jumlah	%	Min	Sisihan Piawai
1.	Menunaikan solat berjemaah lima waktu di surau setiap hari	77	37.9	2.77	1.550
2.	Menunaikan solat sunat sebelum dan selepas solat fardu	79	38.9	2.77	1.592
3.	Menunaikan solat Tarawih pada bulan Ramadan dengan sempurna	121	59.6	3.58	1.579
4.	Dapat berpuasa sunat enam hari pada bulan Syawal	74	36.5	2.66	1.617
5.	Dapat berpuasa sunat hari Isnin atau Khamis setiap minggu	49	24.1	2.25	1.459

(sambungan)

Bil.	Penyertaan dalam Aktiviti Sunat	Jumlah	%	Min	Sisihan Piawai
6.	Dapat mengeluarkan zakat fitrah yang telah diwajibkan	65	32.0	2.46	1.596
7.	Dapat bersedekah jika diperlukan	62	30.5	2.38	1.596
8.	Berdoa kepada Allah setiap kali selepas solat lima waktu	170	83.7	4.15	1.255
9.	Berdoa setiap kali makan – sebelum dan selepas makan	163	80.2	4.05	1.339
10.	Berdoa setiap kali tidur – sebelum dan selepas tidur	151	74.4	3.90	1.418
11.	Berdoa memohon taubat kepada Allah setiap kali sebelum tidur	142	70.1	3.77	1.458
12.	Membaca tiga <i>Qul</i> setiap kali sebelum tidur	132	65.0	3.71	1.445
13.	Membaca <i>Subhanallah</i> , <i>Alhamdulillah</i> dan <i>Allahuakbar</i> 33 kali sehari	125	61.6	3.60	1.490
14.	Beristighfar 100 kali sehari	108	53.2	3.38	1.522
15.	Sentiasa memikirkan kebesaran dan Allah sebelum tidur	123	60.6	3.52	1.536
16.	Selalu menyertai semua program keagamaan yang telah ditetapkan oleh Rumah Seri Kenangan	152	74.9	3.97	1.400
17.	Selalu menyertai ceramah agama di Rumah Seri Kenangan	154	75.9	4.01	1.380
18.	Selalu menziarahi kawan-kawan bagi merapatkan silaturrahim	154	75.9	4.06	1.300

Daripada 18 aktiviti amalan sunat, aktiviti agama yang paling tinggi disertai oleh warga tua ialah *berdoa kepada Allah setiap kali selepas solat lima waktu*, dan ini melibatkan sebanyak 170 orang warga tua (83.7%). Aktiviti kedua tertinggi ialah *berdoa kepada Allah setiap kali makan iaitu sebelum dan selepas makan*, iaitu melibatkan 163 orang warga tua (80.2%). *Menziarahi kawan-kawan, menyertai ceramah agama, menyertai semua program keagamaan yang dijalankan RSK, dan berdoa setiap kali tidur, sebelum dan sesudah makan*, juga merupakan amalan yang mendapat sambutan warga tua di RSK. Aktiviti-aktiviti ini disertai oleh lebih 70 peratus penghuni.

Aktiviti yang berjaya menarik kira-kira separuh warga tua penguhi termasuklah *membaca tiga Qul setiap kali sebelum tidur, membaca Subhanallah, Alhamdulillah dan Allahuakbar 33 kali sehari, sentiasa memikirkan kebesaran dan Allah sebelum tidur, solat Tarawikh, dan beristighfar 100 kali sehari*. Aktiviti lain, walaupun ada disertai, jumlahnya di bawah 50 peratus. Kajian ini juga menunjukkan terdapat sejumlah warga tua di RSK yang tidak mengikuti aktiviti agama yang sunat. Aktiviti yang paling kurang mendapat sambutan ialah menunaikan solat sunat sebelum dan selepas

solat fardu (38.9%), menunaikan solat fardu berjemaah di surau pada setiap hari (37.9%), berpuasa sunat enam hari pada bulan Syawal (36.5%), bersedekah jika diperlukan (30.5%) dan berpuasa sunat pada hari Isnin atau Khamis setiap minggu (24.1%). Menurut seorang informan yang bertugas di RSK Taiping, Perak, warga tua bukan tidak mempunyai kesedaran tentang kepentingan sedekah dan puasa sunat pada Isnin dan Khamis, namun oleh kerana telah tua, mereka mengalami masalah kesihatan, selain tidak biasa melakukannya pada masa muda, maka amalan ibadah sunat ini menjadi sukar kepada mereka. Bagi yang sihat, dan sudah terbiasa melakukannya semasa muda, pada umumnya mereka mengikuti kebanyakan aktiviti yang dianjurkan kepada mereka.

Kesimpulan

Kesimpulannya banyak warga tua penghuni RSK mengambil berat tentang agama. Aktiviti agama yang diwajibkan yang paling banyak diambil berat oleh warga tua ialah solat fardu lima waktu dan puasa sebulan dalam bulan Ramadan. Aktiviti agama yang disunatkan oleh Allah SWT kepada setiap umat Islam yang paling diambil berat oleh warga tua ialah berdoa dan berzikir kepada Allah SWT. Terdapat suatu fenomena yang hampir sama dengan warga muda ialah amalan solat sunat dan puasa sunat. Kajian ini mendapati tidak sampai 40 peratus daripada warga tua yang tinggal di RSK yang mengikuti atau mengerjakan solat sunat sebelum dan selepas solat fardu serta melakukan ibadah puasa sunat pada setiap hari Isnin dan Khamis.

Rujukan

- Atchley, R. C. (1988). *Aging: Continuity and change*. Belmont, California: Wadsworth Publishing.
- Elmi Baharuddin. (2008). *Penyertaan warga tua di Rumah Seri Kenangan, Cheras* (Tesis sarjana Sastera tidak diterbitkan). Fakulti Pengajian Islam, UKM
- Hooyman, N. R., & Kiyak, H. A. (1988). *Social gerontology: A multidisciplinary perspectives*. Massachuset: Allyn and Bacon.
- Jabatan Perangkaan Malaysia*. (pelbagai tahun). Kuala Lumpur: Jabatan Percetakan Negara.
- Kalish, R. A. (1982). *Late adulthood: Perspectives on human development*. California: Brooks Publishing.
- Kennedy, G., Howard K., Cynthia T., & Jiming C. (1996). The relation of religious preference and practice to depressive systems among 1 855 older adult. *Journal of Gerontology*, 51B, 301–308.

- Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu. 1991. *Sex and age distributions of population*. New York: Department of International Economics and Social Affairs.
- Quadagno, J. (1999). *Aging and the life course: An introduction to social gerontology*. Boston: McGraw-Hill
- Wan Ibrahim Wan Ahmad, Zainab Ismail & Che Yusoff Che Mamat. (2003). Penjagaan warga tua dalam masyarakat Melayu di Malaysia: Kes masyarakat desa di Kelantan. *Malaysian Journal of Social Administration*, 2, 81–103.
- Wan Ibrahim Wan Ahmad. (2007). Perubahan demografi dan kajian tentang warga tua di Malaysia: Sumbangan sarjana tempatan. *Jurnal Pembangunan Sosial*, 10, 23–49.
- Wan Ibrahim Wan Ahmad. (2008). *Kualiti hidup warga tua pesisir di negeri Terengganu*. Laporan penyelidikan. UUM College of Arts and Sciences. UUM
- Wan Ibrahim Wan Ahmad. 2000. Penjagaan warga tua pada abad ke-21: Tanggungjawab keluarga atau pemerintah? Dlm. Abdul Rahman Embong (Penyt.), *Negara, pasaran dan pemodenan Malaysia*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

Zainab Ismail
Siti Rugayah Hj. Tibek
Ideris Endot
Fariza Md. Sham
Fakulti Pengajian Islam,
Universiti Kebangsaan Malaysia
43650 Bangi, Selangor, MALAYSIA
zainab@ukm.my

Wan Ibrahim Wan Ahmad
UUM College of Arts and Sciences
Pusat Pengajian Pembangunan Sosial
Universiti Utara Malaysia
06010 UUM Sintok, Kedah, MALAYSIA
wiwa@uum.edu.my